

Sayı: 24 Bahar 2019

Ankara

SAHİBİ/ Owner

Avrasya Yazarlar Birliği adına
Yakup ÖMEROĞLU

GENEL YAYIN YÖNETMENİ/

General Publication Director

Prof. Dr. Ahmet Bican ERÇİLASUN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/

Editorial Director

Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU

EDİTÖRLER/

Editors

Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA
Prof. Dr. Feyzi ERSOY
Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILDIZ

YAYIN DANIŞMA KURULU/Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Ferruh AĞCA • Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ • Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN • Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH • Prof. Dr. Sema BARUTÇU ÖZÖNDER • Prof. Dr. Tsendiin BATTULGA • Prof. Dr. Nergis BİRAY • Prof. Dr. Uwe BLÄSING • Prof. Dr. Ahmet BURAN • Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA • Prof. Dr. Hülya KASAOĞLU ÇENGEL • Prof. Dr. Feyzi ERSOY • Prof. Dr. Nikolay İvanoviç YEGEROV • Prof. Dr. Marcel ERDAL • Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ • Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY • Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN • Prof. Dr. Ayşe İLKER • Prof. Dr. Henryk JANKOWSKI • Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ • Prof. Dr. Leylâ KARAHAN • Prof. Dr. Yakup KARASOY • Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU • Prof. Dr. Ceval KAYA • Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU • Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ • Prof. Dr. Mustafa ÖNER • Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN • Prof. Dr. Çetin PEKACAR • Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA • Prof. Dr. Marek STACHOWSKI • Prof. Dr. Vahit TÜRK • Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA • Prof. Dr. Zühal YÜKSEL • Prof. Dr. Ercan ALKAYA • Prof. Dr. Erhan AYDIN • Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY • Doç. Dr. Akartürk KARAHAN • Dr. Öğr. Üyesi Ferhat TAMİR

YAZI KURULU/Executive Board

Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA • Prof. Dr. Feyzi ERSOY • Prof. Dr. Figen GÜNER DİLEK • Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU • Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK • Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY • Doç. Dr. Hüseyin YILDIRIM • Dr. Öğr. Üyesi Hakan AKCA • Dr. Öğr. Üyesi Savaş YELOK

DÜZELTİ/Redaction

Prof. Dr. Feyzi ERSOY
Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILDIZ

İNGİLİZCE DANIŞMANI/English Language Consultant

Dr. Öğr. Üyesi Uluhan ÖZALAN

WEB SAYFASI SORUMLULARI/

Web page designers

Arş. Gör. Emine GÜVEN • Arş. Gör. B. Yavuz PEKACAR

YÖNETİM MERKEZİ/Management Center

Sakarya Mahallesi Göztepe Sokak No: 5/A Altında/ANKARA

İLETİŞİM BİLGİLERİ/Correspondence Address

e-posta: dilarastirmalari@gmail.com
web sayfası: www.dilarastirmalari.com

ABONELİK/Subscription

Fiyatı: 30 TL
Yurt içi Yıllık Abone Bedeli: 60 TL
Kurumsal Abone Bedeli: 130 TL
T.C. Ziraat Bankası Başkent Şubesi
Şube Kodu:1683, Hesap No: 47095325-5001
Posta Çeki Hesabı: Avrasya Yazarlar Birliği
No: 53 23 008
e-posta: kardeskalemler@gmail.com

YAYIN TÜRÜ/Type of publication

Uluslararası Hakemli Süreli (Altı Aylık) Yayındır.

TASARIM/Design by

İbrahim Sağlam
+90 532 460 96 41
e-mail: ibrahimsaglam@gmail.com

BASKI/Printed by

Sonçağ Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel: (0312) 341 36 67

• Dil Araştırmaları, ULAKBİM SOSYAL BİLİMLER VERİ TABANI (SBVT), EBSCO PUBLISHING, MLA, ASOS index ve Araştırma tarafından taranmaktadır.

İÇİNDEKİLER / Contents

Dil Araştırmaları, Bahar 2019/24

MAKALELER / Articles

- DEDE KORKUTUN YENİ NÜSHASI ÜZERİNE KONU - BAĞLANTILAR - YER - ZAMAN - OKUYUŞ** 7-13
Orison and Well-Being Expressions in Old Turkic Inscriptions
Ahmet B. ERCİLASUN
- ESKİ TÜRK YAZITLARINDA YAKARIŞ VE ESENLİK DİLEME İFADELERİ**..... 15-30
Orison and Well-Being Expressions in Old Turkic Inscriptions
Erhan AYDIN
- KÖKTÜRK HARFLİ YAZITLARDAKİ 'ESİZ' KELİMESİ ÜZERİNE** 31-42
On The Word of 'Esiz' in The Kopturk Letter Inscriptions
Nurdin USEEV
- DİLİN KÖKENİ ARAYIŞLARI 3: HAYVAN İLETİŞİMİ-II**..... 43-73
The Search for the Origin of Language 3: Animal Communication-II
Cano KERİMOĞLU
- YÜKLEM KONUMUNDAKİ SIFATLAR İLE FİİLİMSİ TAMLAYICILARI ARASINDAKİ EŞDİZİMLİLİK İLİŞKİLERİ**..... 75-88
The Collocational Relations Between Adjectives and Non-Finite Verbal Forms as Their Complements Examining Morphemic Bundles
Nihal ÇALIŞKAN
- BATI BALKAN TÜRK AĞIZLARINA DAİR**..... 89-105
About Western Balkan Turkish Dialects
Ayla HAFIZ KÜÇÜKUSTA
- DEDE KORKUT KİTABI'NDAKİ KÖKEZ KELİMESİNİN OKUNUŞU VE KÖKENİ ÜZERİNE**..... 107-112
The Read and Origin of the Kökez word in the Dede Korkut Book
Erol ÖZTÜRK
- İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARI SINIFLANDIRMA DENEMESİ: GARİBNÂME ÖRNEĞİ**..... 113-122
An Attempt to Classify Names About the Human Body: The Case of Garibnâme
Yudum KIRMIZI
- YENİSEY VE KIRGIZİSTAN YAZITLARINDA YÖNELME HÂL EKİ NÖBETLEŞMESİ**..... 123-130
Inscriptions in Yenisey and Kyrgyzstan Dative alternation
Sümeyra ALAN
- ALİ ŞİR NEVÂYİ'NİN MANZUM ESERLERİNDE Dêk / Dik EDATININ KULLANIMI** 131-147
dêk /dik Preposition's Usage in the Ali Şir Nevâyî's Poetical Works
Serpil SOYDAN

İÇİNDEKİLER / Contents

Dil Araştırmaları, Bahar 2019/24

ÇEVİRİLER / Translations

NİKOLAY YAKOVLEVİÇ MARR VE TÜRK DİLLERİ..... 151-159
Sergi ÇIKİA (Çev. İlyas ÜSTÜNYER)

BALKAN DİLLERİNDEKİ VURGUSUZ ÜNLÜ (SCHWA), GAGAVUZCANIN ÜNLÜ SİSTEMİ
VE BULGARCANIN ETKİSİ SORUNU 161-168
Marek STACHOWSKİ (KRAKAU) - (Çev. Beytullah BEKAR)

DEĞERLENDİRME VE TANITIMLAR / Reviews

ESKİ UYGURCA DİLBİLGİSİ TERİMLERİ: vibakti-samaz..... 171-174
*Elmalı, Murat (2017). Eski Uygurca Dilbilgisi Terimleri: vibakti-samaz. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 288s.
ISBN: 978-975-16-3413-9.*
Ayşe Kübra ÖZER

EVRENSEL DİLBİLGİSİ VE TÜRKÇEDE İSTEM..... 175-179
Aydın Özkan, Işıl (2017). Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem. Ankara: Grafiker Yayınları, 301 s. ISBN: 978-605-9247-63-4
Şahin YILDIZ

AZERBAYCAN TÜRKÇESİ GRAMERİ 180-184
Yalçın, Süleyman Kaan (2018). Azerbaycan Türkçesi Grameri. İstanbul: Kesit Yayınları, 448 s. ISBN: 978-605-9408-94-3
Orhan BALDANE

KAYBETTİKLERİMİZ / Necrology

KAZAK TÜRKOLOG PROF. DR. ÂBDUWÂLİ TUWĞANBAYULI QAYDAR'IN ARDINDAN..... 187-192
Osman KABADAYI

TÜRKOLOJİ HABERLERİ / Turkology News

DOĞUMUNUN SEKSEN YAZI HAYATININ 60. YILINDA PROF. DR. TUNCER GÜLENSOY 194-202
Paki KÜÇÜKER

TÜRK DOSTU VE TÜRKOLOJİNİN SEVDALISI "DMİTRİYA DMİTRİEVİÇA VASİL'EVA" (70 YAŞINDA) 203-204
Tuncer GÜLENSOY

NİKOLAY YAKOVLEVIÇ MARR VE TÜRK DİLLERİ*

Sergi CİKİA

Çev. İlyas ÜSTÜNYER**

Dil Araştırmaları, Bahar 2019/24: 151-159

Öz: Yafetik Dil Teorisi'nin kurucusu ve Kafkas dilleri uzmanı Nikolay Yakovleviç Marr (1865-1934), kendi uzmanlık alanına giren dillerle Türk dilleri arasındaki çok yönlü ilişkileri de incelemiştir. Marr, Kafkas dillerinin Türkçe ile ilgisini araştırmak için 1909 yılında Osmanlı topraklarına (*Lazistan'a Yolculuk*) araştırma gezisi yapmıştır. Türk Hükümeti ülkede yürütülen geniş çaplı dil çalışmalarına katılmak amacıyla 1933 yılında Marr'ı Türkiye'ye davet etmiştir. Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'nde dersler vermiştir. Bu derslerde Türkçenin geçmiş ve geleceğine ilişkin düşüncelerini belirtmiştir. Özellikle de ikinci gezi sırasında tuttuğu ve daha sonra yayınladığı notlar Türk Dil Devrimi, Yafetik Dil Teorisi ile Türk dilleri arasındaki ilişki, dönem Türkiyesindeki sosyal yaşam vd. konuları içermekte olup modern Türkçenin oluşum tarihine katkı yapacak niteliktedir .

Anahtar Kelimeler: Nikolay Yakovleviç Marr, Yafetik Dil Teorisi, Marr'ın Türkiye seyahatleri, Marr'ın Türk Dil Devrimine katkısı, Gürcüce-Türkçe dil ilişkileri.

Abstract: The founder of the Japhetic theory and pathfinder in the field of Caucasus languages Nicholas Yakovlevich Marr (1865-1934) interested in the Turkish language as well. With the aim of investigation of the relationship between Turkish language and Caucasus languages he visited Ottoman Turkey in 1909 (later it was published under the title *Voyage to Lazistan*) and Republic of Turkey in 1933. He was invited by Turkish Government in his second visit to Turkey to take part in the workshops on Turkish language, holding by Society for Research on the Turkish Language. During this visit Marr delivered several seminars in Society for Research on the Turkish language and he shared his views on the history and future of the Turkish language and had chance to get acquainted with the features of Turkish society. Marr, later published out his Turkey memory in Russia. His memory on Turkey memory, particularly second one, including important insight into language revolution in Turkey, relationship between Japhetic theory and Turkish language, social life in Turkey of mentioned time has potential to shed additional light on the formulation of the modern Turkish language.

Keywords: Nicholas Yakovlevich Marr, Japhetic theory, Marr's excursions to Turkey, Marr's contribution to the language revolution in Turkey, Georgian -Turkish language relationship.

* Gürcü Türkolojisinin kurucusu ve Fuat Köprülü'nün öğrencisi Prof. Dr. S. Cikia'nın bu makalesi, Sovyet Bilimler Akademisi'nin Leningrad'daki N. Y. Marr Dil ve Düşünce Enstitüsü'nün 1936 yılında çıkardığı "Dil ve Düşünce" adlı derginin 8. sayısında (s. 243-53) «Н.Я. Марр и Турецкие Языки» özgün adıyla yayınlanmıştır. Makaleye, Sergi Cikia'nın kızı Prof. Dr. Marika Cikia'nın bilgisi dahilinde "Özet ve bölüm başlıkları" eklenmiştir.

** Prof. Dr., Türk Filolojisi Bölümü, Eğitim ve Beşeri Bilimler Fakültesi, International Black Sea University, Tiflis/GÜRCİSTAN, ilyas.ustunyer@ibsu.edu.ge. Gönderim Tarihi: 09.02.2019 / Kabul Tarihi: 15.03.2019

I. N. Y. Marr'ın Kısaca Hayatı ve Türkçeye İlgisi

Yafetik Dil Teorisi'nin temel koyucusu N. Y. Marr, Anadolu Türkçesinin taşıyıcılarıyla çocukluk yıllarında tanışmıştır. Bunu otobiyografisinde şöyle dile getirmektedir; “Biz çok erken dönemde Ozurgeti’ye, Gürcü feodallerinden fakir bir torunun evine, taşındık; buradan aklımda kalanlar Gürcü sanatçı ve şairlerle olan görüşmelerdir... Oradaki evin bahçesinde genellikle “Kordon” denilen (birkaç kilometre uzaklıkta Türkiye sınırı) yerde esir Türklerin erkek çocukları ve çoğunlukla da onların anneleri vardı” (Marr, 1993: 6). Ana dili Gürcüce’nin yanısıra çocuk yaşlarında Türkçeyi de duyan hassas kulaklı genç Marr için Türkçenin ilgi objesi haline gelmesi gayet doğal bir olgu idi. Marr’da başka bir dil ailesine giren dile ilginin uyandırdığı dönemde, gimnazyum (dönemimizin fen lisesi, ç.n.) yıllarında, onda Gürcüce’nin başta Türkçe olmak üzere diğer doğu dilleri ile etkileşim meselesini araştırma isteği de doğdu. “Daha o dönemde (lise yıllarında. – S. C.) Gürcüce’nin oluşum meselesi ile ilgilenmeye başladım ve Gürcüce ile karşılaştırılacak bildiğim (insanlarla günlük ilişkiler bağlamında) tek Doğu dili Türkçe idi” (Marr, 1933: 9), diyecektir.

N. Y. Marr, otobiyografisine aldığı yukarıdaki ifadeleri 1927 yılında yazmıştır. Bu tarih onun bir dil teorisi ortaya koyduğu ve dilbilimci olarak dünyada tanınmaya başladığı dönemdir. Marr, söz konusu dönemde gırtlaksal-dilsel sürecin ortak olması olgusuyla ilgili yeni varsayımını ortaya koymuştu. Marr, henüz gençlik yıllarında Türkçe-Gürcüce’nin etkileşimine duyduğu ilgiyi şöyle anlatmaktaydı; “Sonraları reddedilen sözkonusu bu varsayım, Yafetik Teorisi’nden kaynaklanan (yani, Gürcüce ve Türkçe arasındaki bağ – S. C.) ve büyük ilgi uyandıran bilimsel-toplumsal meselelerden biridir. Gerçi, bu varsayım bizler için bir sorun teşkil etmemektedir; sadece Türkçe materyaller üzerine detaylı bir inceleme yapmayı gerektirmekte ve temelinde sarsılmaz bir kanıtı barındırmaktadır” (Marr, 1933: 9).

N.Y. Marr, *Doğu Akdeniz Bölgesine Yapılan Dilbilimsel Seyahat Üzerine* (1934) adlı son çalışmalarından birinde yukarıda belirtilen varsayımına geri dönerek şunları söylemektedir; “Beni Türkçeyi araştırmaya çeken güçler Türkçenin oluşumuyla, onun dünyanın dilbilimsel şeması içindeki önemine ilişkin göstergelerdir... Gençlik yıllarında kaleme aldığım çalışmalarımda bunu görmek mümkündür” (Marr, 1934a: 34).

Girişte işaret edilen Marr’ın otobiyografik bilgilerine onun gençlik yıllarına ait, değeri küçümsenemeyecek verileri de eklemek gerekmektedir.

N. Y. Marr, 1884’te St. Petersburg Üniversitesi’nin Doğu Bilimler Fakültesi’ne girdiği andan itibaren Türkçenin yanısıra diğer Türkî dillerle de (bu dönemde Türkî diller tabiri kullanılmamaktaydı, ç.n.) ilgilenmeye başlamıştır. St. Petersburg Üniversitesi Doğu Bilimler Fakültesi’nin dekan ve öğrenci müfettişine yaptığı müracaatlarında katılmak istediği dersler arasında başta Anadolu Türkçesi (Osmanlıca) olmak üzere, Tatarca gibi Türk dil ailesine ait diller dikkati çekmektedir. Yine onun öğrenci dosyasından anlaşıldığı üzere, Anadolu Türkçesi dersini Prof. Smirnov’dan, diğer Türk dillerini ise Prof. İ.N. Berezin’den almıştır (Marr, 1935b: 3-4).

N. Y. Marr, diğer Doğu dillerinin yanısıra, üniversitedeki dört yıllık eğitimi sırasında edindiği geniş bilgi birikimini, ki bu bilgilerin ne kadar geniş olduğu yaptığı çalışmalardan anlaşılmaktadır, hem filolojik hem de dilbilimsel araştırmalarında kullanmıştır.

N. Y. Marr'ın Gürcü dilbiliminde bir devrim yaratan, “Giorgi Merçule. Aziz Grigol Handzteli'nin Yaşamı. Şavşeti ve Klarçeti Bölgelerine Seyahat Günlüğü” (Marr, 1911) adlı çalışması birinci dereceden bilimsel değeri haiz bir Türkoloji çalışması olarak değerlendirilebilir. Akademik A. N. Samoiloviç “Türkoloji ve Yeni Dil Öğretisi” adlı makalesinde haklı olarak; “Marr'ın 1904'te topladığı Doğu Anadolu Türklerinin halk edebiyatı örneklerinin (s. 61-70), Köroğlu destanının büyük bir kısmı da dahil, Türkologlar arasında hâlâ gereken ilgiyi görmemiştir” (Samoiloviç, 1935c: 114), yakınmasında bulunmuştur. Burada, Samoiloviç'in geliştirdiği bir fikir çerçevesinde, bir veri olarak, Gürcüce ve Rusça transkripsyonlarla Doğu Anadolu Türk lehçeleri üzerine ayrıntılı bir şekilde yazılan ve Türk dilbilimi adına büyük önem arz eden mevcut materyallerin acınacak durumda oldukları da belirtilmelidir. Bu bağlamda, “Berti Kıyafetleri Hakkında Kısa Notlar” adlı makalesinde ortaya konan “Türkçe Kadın ve Erkek Kıyafet İsimlerini” (Marr, 1934a: 178) örnek göstermek mümkündür. “İmerhevi Bölgesindeki Türkçe-Gürcüce Ev Eşyalarının İsimleri” (Marr, 1934a: 71) adlı çalışma da yine bu kategoride değerlendirilebilecek diğer bir örnektir. Sözkonusu dilsel malzemelerin ayrıntılı Rusça çevirileri mevcuttur. Bunlar sadece bir etnografya uzmanı için değil, aynı zamanda bir dilbilimci-Türkolog için de özel bilgilerdir. Bu malzemelerden hiçbirinin Türk lehçelerini araştıran uzmanlar tarafından henüz (1936 için, ç.n.) kullanılmadığı belirtilmelidir.

İmerhevi Gürcüce'sindeki orijinal Türkçe unsurların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve detaylı açıklamaları öncü hocamızın Türkoloji'ye çok önemli katkılarından sadece birisidir. Sözkonusu lehçeye ait malzemelerin leksikolojik miktarı o kadar geniştir ki, yapılacak inceleme sonucunda Türkçenin İmerhevi lehçesi ilave bir tablo elde edebilir. Aynı şekilde, sözkonusu çalışmada Marr'ın belgeleyip açıkladığı ve sadece İmerhevi lehçesinde korunan, bazıları anlaşılmayan Gürcüce ve Ermenice kelime veya ifadelerin Türkçe anlatımlı örnekleri de son derece önemlidir. Örneğin, *Günlük*'ün 83. sayfasında verilen “paSta xania” (pašta khania) şeklindeki ifadenin Gürcüce açıklamasıyla beraber Türkçe açıklaması da verilmiştir. Marr, Surevanlı (İmereti bölgesinde bir yerleşim yeri, ç.n.) Molla Eyub bana, “bevri xania (bevri khania)” ifadesinin, (چوق وقت در) – “çok vakitdir” ifadesine karşılık geldiğini söyledi, demektedir.

N. Y. Marr belli bir seviyede Türkçe de bilmekteydi. Yerliler tarafından Türkçe olarak söylenen ve Marr'ın Rusça'ya çevirdiği *Günlük*'teki ifadeler buna tanıklık etmektedir.

II. N. Y. Marr'ın Türkiye'ye Davet Edilişi ve Türk Dil Devrimine Katkısı

N. Y. Marr, Akademik A. N. Samoiloviç ile birlikte Türkiye Hükümeti'nin davetlisi olarak 1933 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret uzun bir aradan sonra onun Türk dünyasına tekrar dönmesine neden olmuştur. Değişik yayınlarda tefrika edilen ve daha sonra *Doğu Akdeniz Bölgesine Dilbilimsel Seyahat Üzerine* başlığıyla kitaplaştırılan çalışmasında Marr seyahatle ilgili izlenimlerini kaleme almıştır. Araştırmacı, yeni Türkiye hükümetinin gerçekleştirdiği reformların hemen hemen her yönüne derin projeksiyonlar tutmuştur. Marr, Ankara'da Osmanlı fesinin gözükmeysiğine şaşırmıştır. Türban, bakişlardan çekinilerek saklanmaktadır. Türbanlı kadın sanki müzede saklanan

bir eşya gibidir (Marr, 1934a: 13), demektedir. Türkiye’deki yaşamın her alanıyla ilgilenen bilim adamı, okullarda kullanılmaya başlanan Latin alfabesinin “devrimci yaratıcılığın bir göstergesi” (Marr, 1934a: 14), olduğunu düşünür. Yukarıdaki çalışmasından yapılan alıntıda da anlaşılabilieceği gibi Marr, Türk edebiyatının Türkiye’nin kültürel kimliğini oluşturmadaki yeni rolüyle de yakından ilgilenmiştir. Araştırmacının edindiği bilgilere göre ülkede *Çocuklar İçin Tarih Kitabı* adında yayınlar mevcut olup bu yayınlarla toplumun her tabakasına, sadece genel tarih alanında değil, aynı zamanda ülkenin maddi kültürüne dair bilgiler de ulaşmaktaydı. Marr, sözkonusu kitaplar serisine, tarihçi Ahmet Refik’in “*Mimar Sinan*” başlıklı broşürünü örnek göstermektedir. Marr, Mimar Sinan’ın XVI. yüzyılda inşa ettiği yapıların çokluğuna şaşır ve sözkonusu kitapta adları verilen yapıların listesinin tam bir çevirisini de yapar; “81 cami, 51 mescit, 55 medrese, 26 darülkura ve derslane, 12 imaret, 2 hastahane (darüşşifa), 6 su kemeri, 8 köprü, 18 kervansaray, 6 mahzen, 33 saray, 36 hamam, 27 türbe ve çeşme” ve ekler; “Bütün bu yapılar güzeldir...” (Marr, 1934a: 25).

Gençlik yıllarında Türkçeye gösterdiği ilginin aynısıyla Türkiye Hükümeti’nin Akademik A. N. Samoiloviç ile kendisine “Türkiye’de yapılan geniş çaplı dilbilimsel çalışmalara katılmak için” yaptığı davete olumlu cevap vermiştir. Marr, bu ziyaret sırasında Türkçeyi daha kapsamlı incelemiş ve kendini tamamıyla Türkçeye vermiştir. Araştırmacının söylediğine göre, onun başkent Ankara’daki çalışması bir ay olarak öngörülen süreden daha fazla olmuştur; “Genel hatlarıyla Ankarada’ki öne çıkan çalışmalarımı paylaşmak isterim. Oradaki çalışmalarım genelde Türkçe ile ilgiliydi” (Marr, 1934a: 27). Marr’ı, Türkçede aşırı boyutlara ulaşmış Arapça-Farsça kelimeleri değiştirmek amaçla malzeme toplama çalışmalarının sürdürüldüğü Türk Dilini Tetkik Cemiyeti’nde görmekteyiz. Sözkonusu Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye feodal-ruhanî kesimler aracılığıyla girmiştir. Diğer yandan Marr, Ankara’da Türk Dilini Tetkik Cemiyetinde, dil meseleleri üzerine büyük bönem taşıyan, özelde Türk diliyle ilgili, dersler serisini bu dönemde vermiştir. Marr’ın burada üzerinde konuşma yaptığı, programda yer alan, konu başlıklarından bazıları şunlardır:

“... VIII. Türkçenin bu günkü durumu, onun çağdaş düşünceyi üretebilme gücü ve kendi kaynak ve özellikleri aracılığıyla gelişme seviyesini yükseltebilmesi.

IX. Etnik ve yer isimleri.

X. Anadolu Türkçesinin dünya dilleriyle ilişkisi: a) Anadolu Türkçesinin eski ve yeni dil sistemleriyle bağlantıları, b) Anadolu Türkçesinin Balkar ve Karaçay lehçelerinde ortaya çıkarılan ve genel olarak Türk Dilleri Ailesi adı verilen dillerle bağlantıları.

XI. Anadolu Türkçesinin dilbilgisel ana hatları, çağdaş bilimsel yaklaşımlarla dil paleontolojisi açasından Türkçenin incelenmesi.

XII. Anadolu Türkçesinin ve genel olarak Türkçenin çağdaş dünya tarihi içindeki konumu (çağdaş dilbilimi açasından)” (Marr, 1934a: 28).

N. Y. Marr’ın Türkiye’de 1928 yılında Latin alfabesinin kullanılmaya başlamasıyla ilgili görüşleri de ilgiye değerdir. Bu konuya ilişkin Marr; “Arap alfabesinin Latin alfabesi ile değiştirilmesi devrimsel ve tarihî açağan, haklı olarak, büyük bir olaydır, Latin alfabesi ile ortaçağ düşüncesi değiştirilip çağdaş düşünceye geçilmiştir...” (Marr, 1934a: 58), demektedir.

III. Türk Dillerinin N.Y. Marr'ın Yafetik Dil Teorisinde Yeri

N. Y. Marr'ın diğer dünya dillerine ilişkin öne sürdüğü tezlerinin yanısıra, dünya dillerinin oluşumu, gelişimi ve ortak gırtlaksal dil süreciyle ilgili varsayımı çerçevesinde Türk dilleri ile ilgili görüşleri de son derece ilginç ve yeni yaklaşımlar olarak görülebilir.

N. Y. Marr, daha 1920 yılında Türk dillerini şu şekilde nitelendirmiştir: “Çok geniş coğrafyayı kapsayan Türkoloji çok hacimli bilimsel malzemeye sahiptir. Türkoloji, Türk dilleri söylemlerinin çok çeşitli tipolojileri ile temas kurmuştur ve dahası Türkçe, genel Kafkasya çevresine akın edip bazı yerlerde karışık olan alt-türlerini oluşturmuştur” (Marr, 1920; Marr 1933: 96). Daha sonra Marr Türkolog-dilbilimcilerin içine kapanık olduklarının altını çizip şunu ifade etmiştir: “Onlar ancak Türkçe ile tipolojik açıdan zaten yakın olan gırtlaksal yapıllı dillerle ilgilenmişlerdir. Bunlar da Macar-Fin Dil Ailesi’dir” (Marr, 1920; Marr 1933: 96). Ardından Türkologları eleştirerek, sözkonusu dar alan içerisinde önceliğin Türkologlarda değil, Macar-Fin Dilleri’nin araştırmacılarında olduğunu eklemektedir. Bu münasebetle Marr, “Bilim insanlarının, Türk dilleri ile tipolojik açıdan ilişkili olduğu varsayılan Kafkas dillerini yakınlaştırıp onları ‘Turan Diller Ailesi’ adı altında topladıklarında Yafet Diller Ailesi’ne giren yerli Kafkas dillerinin yapıları hakkında fikir sahibi olmadıklarından söz etmektedir (Marr, 1920; Marr 1933: 96), demektedir. Türk dillerinin tipolojik açıdan diğer dil sistemleriyle evrimsel bakımdan yaklaşması meselesiyle ilgili görüşü geliştirirken Marr şöyle demektedir, “Son yıllarda yarı-Kafkas ve melez olan Yafet Dilleri Ailesine giren Ermenice’yi incelerken bazı bilim adamları, ki onların diğer Kafkas dilleri hakkındaki bilgileri de kısıtlıdır, Türkçe ile sözkonusu olan ortak kelime ve deyimleri keşfetmeye başlamışlardır. Sözkonusu kelimeler eskiden bu yana Ön Asya kültürlerine nüfuz etmiş kelimelerdir” (Marr, 1920; Marr 1933: 96). Marr, Yafetik Diller üzerindeki çalışmaların derinleştirilmesinin “diğer dil sistemleri ile olan etkileşim ve bağlantı meselesini çözmeden” olanaksızlığından söz ederken, “sadece kültürel ve tarihî değil ayrıca etno-kültürel genetik ilişkileriyle, bunlar başlangıçta genel olup sonraları özeldir, şu üç dil ailesinin de Yafetik Diller Ailesine girdiğini göstermektedir. Bu dil aileleri şunlardır: Sami, Hindu-Avrupa ve hatta Türk Dilleri’dir” (Marr, 1920; Marr 1933: 97). Aynı dönemde Tabasaran (Dağıstan dillerinden, ç.n.) dilini; “kesin bir şekilde Yafetik dillerle Türkçenin karışımından oluşan melez bir dil” (Marr, 1920; Marr 1933: 97), şeklinde tanımlamaktadır. *Yafetik Kafkasya* adlı çalışmasının 1923’te yayımlanan Almanca baskısının önsözünde melezleşmenin ve kesişmenin rolüne ilişkin şunları belirtmiştir: “Dilsel melezleşme sorunu salt Batı Avrupa Dillerinin Yafet Diller Ailesi ile karışımı sorununu değil, aynı zamanda kısmî olarak Türkçeyi ve onun Yafet Diller Ailesi’nden olan ve olmayan dillerle melezleşme konusunu da kapsamaktadır” (Marr, 1920; Marr 1933: 150). Görüşlerini ispatlamak amacıyla akademik A. N. Samoiloviç’in çalışmasına atıfta bulunmaktadır. Öyle ki; Samoiloviç, “hem Kafkasya’da konuşulan hem onun dışında yaygın olan bazı Türk dillerinde günlerin isimlerini, değişik unsurları, ortak noktalarını tespit etmiştir. Bu benzerlikler inkar edilemez ve yine sadece Kafkasyalı Yafetiklerin basit bir komşuluk etkisine indirgenemez” (Marr, 1920; Marr 1933: 150), demiştir.

1925 yılında Fransa’da yayımlanan *Yafetik Derleme* adlı çalışmasının sonuç bölümünde Yafetik Teori’yi aşama aşama sonuca bağlarken şunları demiştir: “Çuvaşlar,

Yafetik ulusların çevresini genişletmişlerdir, bizler Türk grubuna yaklaştık. Türk dilleri salt girtlaksal yapı aşamasında olan Yafetik Diller dalından ayrılmış girtlaksal yapıllı diller grubuna girmektedir” (Marr, 1920; Marr 1933: 196). Böylece, sözkonusu dönemde (1925-1926) Marr, Çuvaşça'nın Yafetik Diller Ailesi ile bir ilişkisini ortaya koymuştur. Bu konuda yayınladığı *Çuvaşlar: Volga'daki Yafetler* adlı çalışması büyük bir önem taşımaktadır (Marr 1935a: 323). Adı geçen çalışmada, Çuvaşça'nın Türkçe ile yakınlığı olgusunun kesin bir şekilde altını çizmiştir ve ayrıca şunu da eklemiştir; “Çuvaş dili, Yafetik dillere sıkı bağlarla bağlı bir gruptan korunan tek dildir, bu dilden sonraları Türk dilleri oluşmuşlardır” (Marr 1935a).

Çuvaşlar: Volga'daki Yafetler adlı çalışmasının ardından 1927 yılında “Pod Znamenem Marksizma” (Marksizm Sancağı Altında) adlı dergide (N 6, s. 18-20) “Dillerin ve Ulusların Coğrafi Dağılımı ve Türk Dili'nin Oluşumu Meselesi” başlığı altında diğer bir çalışması yayınlanmıştır. Sözkonusu iki çalışmada öne sürdüğü oldukça yeni yaklaşımlar ve ilginç varsayımlar Türkoloji sahasında yeni dönüştürme neden olmuştur. Bizler burada, yukarıda sözü edilen Türkoloji alanındaki son derece önemli olan iki çalışma üzerinde durmayacağız. Zira ilgili okurun A. N. Samoiloviç'in yukarıda sözü edilen makalesi ile tanıştığını varsaymaktayız. Sözkonusu makalede yazar bu iki çalışmayı ayrıntılı olarak işlemiştir. Aynı zamanda Samoiloviç bu makalesinde, ‘Akademisyen N. Y. Marr’ın öncü fikirleri’nin geniş açıklamasını verirken; “bu fikirlerin çağdaş Türkoloji için temel koyucu olduklarının” (Samoiloviç, 1935c: 112-120) altını çizmiştir.

İslam kültürü ile beraber, feodal-ruhanî çevreler aracılığıyla Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeyi istila etmiştir, diyen N. Y. Marr’a göre; “Arapça bütün Müslüman kültürlerin temelidir” (Marr 1935a: 108), fakat, edebiyat Türkçesi Arapça kelimelerle o kadar dolmuş ki, toplumun geniş kitleleri bunu anlamaz hale gelmiş ve bu olgu asırlar boyunca kültürün halk arasında yayılmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Marr, egemen feodal-ruhanî kitlelerin sebep olduğu hazin sonuçları göz önünde bulundurarak şunun ayırına varmıştır: “Türkçeyi önceki devirlere, geniş halk kitlelerinin canlı dilinden koparılmış Arap ve Fars dillerinin tabakaları taşımıştır” (Marr 1934a: 10).

“Türkiye’nin ulusal kalkınmasını” gerçekleştirme olgusunu değerlendirirken N. Y. Marr Batı’nın Türkçeye gereken ilgiyi göstermediğini, önceliği diğer iki Müslüman dillere verdiğini belirtmektedir; “Avrupa’daki bilimsel-araştırma alanında Arapça ve Farsça’ya gösterildiği kadar Türkçeye ilgi gösterilmemektedir” (Marr 1934a: 10).

N. Y. Marr, burjuva bilim adamlarının bütün ilgilerinin sadece yazılı dillerin araştırılmasına yönelik oluşuna ve canlı olan ulusal konuşma dillerinin gözardı edilmesine haklı olarak üzülmemektedir. Sözkonusu olguyu şu şekilde ifade etmiştir; “İşte bu yüzdendir ki yazı dilleri, Arap ve Fars edebiyatları, Türkçede özel bir sosyal yapı tarafından üretilen Arap ve Fars adı verilen yapılar, Türkçe ile ilişkileri hiç dikkate alınmadan yüksek dereceli batılı bilim adamlarının dilbilimsel, daha doğrusu, filoloji çalışmalarına girmişlerdir, milli Türkçe ise sonraki yapıların altında gömülü kalmıştır” (Marr 1934a: 92).

Türkiye’de iken ulusal dilin (Türkçe) tesbitinin araştırılması meselesiyle tanıştıktan şu olgunun altını büyük bir takdirle çizmiştir; “Türkiye, Avrupalıların bu öğretiliyle

bağlarını kopartıp Türkiye'nin lideri olan Mustafa Kemal'in önderliğinde kendi Ana dilleri olan Türkçeyi, onun gözardı edilen temel özelliklerini, eski Anadolu Dilleri ile tarihsel bağlarını araştırmaya yönelik bağımsız devrimci çalışmalar başlatmıştır. Anadolu Türkiye'sinde konuşulan eski diller arasında öncelikle Hitit ve Lidya dilleri belirtilmelidir" (Marr 1934a: 92). Hemen ardından; "ulusal dillerinin büyük çeşitlilik" olgusunu vurgularak, bunların kendi tarihsel devinimleri içinde oldukça az oranda incelendiklerini belirtir. Marr'a göre; "...kendi özellikleri ve köklü değişimleri bağlamında bu diller arasında en az araştırılan dil Türkçedir" (Marr 1934a: 92).

"Dillerin ve Ulusların Coğrafi Dağılımı ve Türk Dilinin Oluşumu Meselesi" adlı çalışmada N. Y. Marr tarafından daha 1927 yılında öne sürülen ve Türkoloji'nin temel meselelerinden olan "Türk Dillerinin Ortak Gırtlaksal ve Dil Üretimi Sürecindeki Konumları" konusu Marr'ın 1934 yılında yayınlanan "Doğu Akdeniz Bölgesine Yapılan Dilbilimsel Seyahat Üzerine" adlı son çalışmasında da işlenmiştir. Burada Marr, kendisine özgü kategorik tarzı ve açık sözlülüğü ile şunları dile getirmiştir; "Sözkonusu Akdeniz Bölgesi'ndeki çalışmamızın ve aynı amaçla Yunanistan'daki, öncelikli olarak Girit ve Knosos adalarındaki çalışmamızın, sonucunda elde edilen malzemeler ışığında Yunan-Roma dünyası oluşmadan, Yunanca ve Latince dilleri ortaya çıkmadan önce **Türklerin Akdeniz havzasındaki varlıkları olgusu araştırmamızın çıkış noktasını oluşturmuştur. Sözkonusu çıkış noktasını algılamadan Türkiye ve Avrupa Medeniyeti'nin beşiği varsayılan Akdeniz bölgesinin tarihini incelemek imkansız görünmektedir.** Akdeniz meselesi; bu tarihle ilgili bilgilerimizin şu anki aşaması itibariyle Türkiye meselesidir" (Vurgu bizim, S. C.) (Marr 1934a: 11-12). Daha sonraları bu meseleye değinirken yukarıda belirtilen çalışmasına referansta bulunarak; "Türkler ilk önce Akdeniz bölgesinden Asya'ya doğru göç etmişlerdir ve eğer ciddi olarak Türkler'in asıl anavatanından söz edilecek olunursa bu, Orta Asya veya Kuzey Yakutistan değil, Akdeniz'dir" (Marr 1934a: 55-56), diyecektir.

Batılı burjuva bilim adamları tarafından Türklere ilişkin yapılan, ki bu, kökenini Oryantalist Huart'tan alır, "cahil ve barbar" (Marr 1934a: 19) türünden nitelendirme ve tanımlama biçimlerini Marr delillerle kesin bir şekilde yadsımakta ve onların klasik dillere olan aşırı ilgilerinin altını çizmekte ve eklemektedir; "Dile ilişkin yeni öğretisi, fetişize edilmişlere değil; aksine onların (Latince ve Yunanca'ya S. C.), kendi konumları olarak tarihî kategorilerinin ayrılışına dair bir konum ileri sürmektedir". Türkçe konusunda ise N. Y. Marr şunları ifade etmektedir; "Türk Dili, Yunan mucizesinin yanında yer alma noktasında her türlü temeli olan önemli bir mesele haline gelmiştir" (Marr 1934a: 20-27).

M. Y. Marr, Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusal politikasında "temel tez" olarak, onun "medenî uluslar arasında bulunmak ve onlarla eşit haklara sahip olmak için Türklerin tarihi haklarının ve kültürel olgunluklarının kabul edilmesine" (Marr 1934a: 59) dair tezine vurgu yapmakta, Türkleri Akdeniz'in, Avrupa'nın köklü ulusu saymakta ve Türklerin "Latince ve Yunanca'ya olan katkılarına" (Marr 1934a: 56) dikkati çekmektedir. Sözkonusu varsayım bağlamında Marr şöyle devam etmektedir; "Gerçekte Türklerin Avrupa kültürünün gelişmesinde rolü, özellikle de Türk ulusunun tarihi oluşumunun veya içinde merkezi kısım olarak Ege Denizi, Ön Asya, tabii ki öncelikle Türkiye ile beraber Küçük Asya'nın dahil olduğu Avrupa, Akdeniz'in erken

dönem tarih kategorisinin tanınması bilimadamları tarafından hem Türk dillerinden hem de yeni dil öğretisinden bağımsız olarak kabul edilmektedir” (Marr 1934a: 60). Türk Dili’nin araştırılması için Yunan ve Roma öncesi ölü dillerin, özellikle de, Lidya yazıtlarına ne kadar önem taşıdıklarının altını çizer; “Türk Dili’nin tarihi ile ilgili kesin bilgileri elde etmeden, dilleri, Avrupa (Batı) ve Asya (Doğu) dilleri şeklinde sınıflandırmak önceki dil sınıflandırmalarının anlamını kaybetmesine sebep olmaktadır. Çünkü, Türk Dili, salt Berberi diliyle olan ilişkisinden dolayı Afrika dili değil, ayrıca, hem Asya (büyük ölçüde Doğu dili) hem Avrupa (büyük ölçüde Batı Dili) dilidir (Marr 1934a: 49-50).***

N. Y. Marr, Türkiye’de iken bir taraftan bir ulusun dirilişini görmüş diğer yandan da klasik döneme ait kültürel eserlerin büyüklüğünün farkına varmıştır ve burada çalışmak için kendisinde şevk hissetmiştir. Meşhur bir Latin deymi olan “Napoli’nin güzelliğini gör de öl” ifadesini N. Y. Marr şu şekilde değiştirmiştir; “Truva’yı gördüm ve yaşamak istiyorum, güncelin yaşamını yaşamak istiyorum” (Marr 1934a: 48). Marr, modern zamanların en önemli sorunlarından birisini Türkçenin incelenip onun verilerinin Yunan ve Roma öncesi ulusların dilleriyle ilişkilendirilmesinde görmüştür. Haliyle, Türkiye’ye gerçekleştiği ziyaret sonucunda yeni dil öğretisi ışığında incelemek amacıyla Türkçeyi daha ayrıntılı bir şekilde öğrenmeyi kendine hedef koymuştur. Ankara’da ders vermek amacıyla yaptığı program bunu doğrulamaktadır ve ayrıca Türkiye’den Leningrad’a bilimsel araştırma için gönderilmesi düşünülen genç araştırmacıları dil inşası konusunda yetiştirme sorumluluğunu kendi yönetimine alması da amaç doğrultusunda attığı önemli bir adımdır. Fakat Marr Türkiye ziyaretinden kısa bir süre sonra ölmüştür.

Sonuç

Yukarıda da belirtildiği üzere, N. Y. Marr’ın dilbilimine ilgisi henüz çocukluk yıllarında, Kordon’dan kaçırılan ve feodal rejimin baskısı altındaki küçük Türk çocukları ve onların anneleri arasında, öz şehri Ozurgeti kentinde, Türkiye’ye çok yakındır (Batum’a, ç.n), ortaya çıkmıştır.. Onun ilk dilbilimsel incelemelerinin objesi Türk dili olmuştur. Son bilimsel gezisi de Türkoloji’nin merkezinde yer alan, çok önemli dilbilimsel ve kültürel-etnolojik sorunların ışığında, Türk diline, onun derinliğine incelenmesine adanmıştır.

Ve bizler Marr’ı, Ankara’da, Türkiye’nin kalbinde, padişahların ve yabancı sömürgecilerin baskısından kurtulan ve Emperyalizme karşı Türk ulusunun verdiği mücadele şartlarında yeni yaşam inşa etmeye çalışan Türk gençliğinin arasında görmekteyiz.

*** Bu makalenin III. kısmında N. Y. Marr’ın çalışmalarında çokça analiz edilen değişik Türk dillerinin sözcüksel malzemelerine özel olarak değinmek isterdik, gerekli malzemeleri de topladık, fakat makalenin kısa zaman dilimi içerisinde yazılmasından dolayı toplanan malzemeler derlenip makalemize eklenememiştir.

Kaynakça

1. Marr, N. Y. (1911). *Ermenice-Gürcüce Filoloji Metin ve Araştırmaları-VII*. St. Petersburg/Rusya.
2. Marr, N. Y. (1933). “Otobiyografi”, *Seçilmiş Eserler-I*, Leningrad: GAIMK.
3. Marr, N. Y. (1934a). *Doğu Akdeniz Bölgesine Yapılan Dilbilimsel Bir Seyahat Üzerine*, Moskova-Leningrad/Rusya.
4. Marr, N. Y. (1920, 1933). “Yafetik Kafkasya ve Akdeniz Kültürünün Oluşma Sürecinde Üçüncü Etnik Unsuru”, *Seçilmiş Eserler-I*, Leipzig, Leningrad: GAIMK, Rusya.
5. Marr, N. Y. (1935a). *Seçilmiş Eserler-V*, Leningrad: GSEİ, Rusya.
6. N. Y. Marr’ın öğrenci dosyası (1935b). *Kapitalizm Öncesi Toplumların Sorunları*, N 3-4, Leningrad: GAIMK, Rusya.
7. Samoiloviç, A. N. (1935c). *Türkoloji ve Dilbilimine Dair Yeni Öğreti*, XLV - Akademik N. Y. Marr’a, Moskova-Leningrad: SSCB Bilimler Akademisi, Rusya.